

УДК 332.146.2

В. М. Жмайлов

кандидат економічних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної та навчальної роботи
Сумського національного аграрного університету, м. Суми

Н. І. Рижикова

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри бухгалтерського обліку
Харківського національного технічного університету
сільського господарства імені Петра Василенка, м. Харків

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Стаття присвячена особливостям інноваційно-інвестиційного забезпечення сталого розвитку сільських територій в умовах здійснення адміністративно-територіальної реформи. Авторами визначені основні параметри впливу інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності на соціально-економічний розвиток сільських територій. Проаналізовані концептуальні засади залучення інвестицій, в тому числі і за рахунок проектної діяльності. Встановлено, що існують передумови і тенденції реалізації цілей сталого розвитку, за умови дотримання системного підходу управління інноваційною діяльністю.

Ключові слова: сталий розвиток, інноваційно-інвестиційна діяльність, сільські території, адміністративно-територіальна реформа, аграрні підприємства.

Zhmaylov V., Ryzhykova N. INNOVATIVE-INVESTMENT MAINTENANCE OF RURAL TERRITORIES' SUSTAINABLE DEVELOPMENT

The article deals with the peculiarities of innovative-investment maintenance of rural territories' sustainable development under the conditions of conducting of administrative and territorial reform. The authors define major parameters of innovative activity's investment maintenance influence on social and economic development of rural territories. Conceptual basis of investment attraction, including through project activity, are analyzed. The fact that there are preconditions and tendencies of sustainable development goals' implementation on condition of adherence to system approach to innovative activity management is emphasized.

Keywords: sustainable development, innovative-investment activity, rural territories, administrative and territorial reform, agricultural enterprises.

Адміністративна реформа та активізація процесу створення об'єднаних територіальних громад зумовили актуалізацію пошуку шляхів фінансового забезпечення територій, на яких відбуваються ці процеси. Аграрні підприємства, різних форм власності та організації, виступають основними стейкхолдерами сталого розвитку сільських територій через реалізацію інноваційно-інвестиційної та соціально-економічної діяльності. Існує дуальна система взаємоузгодження інтересів громади та підприємства. Крім того, глобалізаційні процеси, трансформація суспільних відносин, стрімкий розвиток технологічних інновацій підсилюють необхідність зміни способу життя сільського населення та виробничих моделей аграрних підприємств на основі критеріїв сталого розвитку та етики, щоб забезпечити зменшення впливу на навколишнє середовище. Відповідно, існує об'єктивна необхідність інноваційного розвитку аграрних підприємств через залучення інвестицій у пріоритетні напрями бізнесу, що логічно має привести до сталого розвитку сільських територій. Звичайно, вказаний логічний ланцюг є досить спрощеним, проте саме інноваційно-інвестиційний розвиток лежить в основі сталого розвитку сільських територій.

Окремі аспекти інноваційної та інвестиційної діяльності АПК розглянуто в численних працях вітчизняних науковців-економістів: П. Гайдучького, О. Гудзинського, М. Зубця, О. Красноручького, Л. Михайлової, П.

Музики, П. Саблука, О. Ульяновченка, О. Шубравської та інших. Питання сталого розвитку сільських територій знайшли відображення в дослідженнях О. Білоруса, Ю. Данька, Л. Корсак, Ю. Мацейка, Л. Мельника, О. Онищенка, Ю. Петрушенка, В. Прадун, Д. Шияна, О. Шубравської, В. Юрчишина та багатьох інших.

Поступальний розвиток суспільства в Україні зумовив необхідність розробки довгострокового стратегічного нормативу, який формалізував би нові Цілі сталого розвитку. Прийняті у 2015 році «Цілі розвитку тисячоліття» можна вважати єдиним стратегічним документом, який давав змогу суспільству контролювати дії влади, маючи формалізовані критерії оцінки. 15 вересня 2017 року – Кабінет Міністрів України презентував Національну доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна», в якій структуровані базові критерії для досягнення Цілей сталого розвитку. Цей документ є адаптованою версією 17 глобальних (світових) Цілей сталого розвитку, проте в ньому зроблена поправка саме на вітчизняну економіку та суспільний устрій.

Цілі сталого розвитку в Україні становитимуть нову систему взаємоузгоджених управлінських заходів за економічним, соціальним та екологічним (природоохоронним) вимірами, спрямовану на формування суспільних відносин на засадах довіри, солідарності, рівності поколінь, безпечного навколишнього середовища. Основою сталого розвитку є невід'ємні права

людини на життя та повноцінний розвиток [1]. Серед інших, дев'ята ціль визначена як «Створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям». Саме цей напрям є важливим для сільських територій, як таких де зосереджено проживання значної частини населення та функціонує одна з найпотужніших галузей національної економіки – сільське господарство.

Ми підтримуємо думку науковців Інституту регіональних досліджень, що проблемою, яка суттєво обмежує інноваційний потенціал розвитку сільських територій України є відсутність координації функціонування різних складових сільської економіки на загально-державному та регіональному рівнях. Так, сільське господарство розвивається в руслі державної аграрної політики, сфера харчопереробки, обробної та легкої промисловості – в контексті пріоритетів промислового розвитку держави, функціонування малих підприємств стимулюється на основі заходів з розвитку підприємництва, будівництво інфраструктурних об'єктів та закладів соціальної сфери села – згідно стратегічних завдань відповідних профільних відомств. Як наслідок – втрачається синергетичний ефект, який для інноваційного процесу має особливо важливе значення [2, с. 9].

Розвиток інноваційно-інвестиційної діяльності в аграрній сфері потребує від менеджменту підприємств АПК створення та функціонування інформаційної системи виявлення внутрішнього інноваційного потенціалу та пошуку шляхів забезпечення сприятливого середовища для реалізації інноваційного процесу. Шлях до інноваційного розвитку має визначитися як стратегічне завдання.

Реалізація інноваційної стратегії сталого розвитку аграрного підприємства є можливою лише за умови побудови інноваційної інфраструктури. Інноваційний процес в аграрному секторі є відмінним від інших галузей, що зумовлено специфікою сільського господарства. На його розвиток впливають природно-кліматичні чинники, використання в якості засобів виробництва живих тварин і природних ресурсів. Вказані особливості посилюються характеристиками функціонування агропромисловості. Аграрний сектор має свої унікальні економічні умови та господарську структуру, до якої входять як крупні агрохолдинги з земельним банком понад 400 000 га, так і малі за розміром фермерські господарства, чи навіть – особисті підсобні господарства. Відповідно, має місце непропорційність міжгалузевих економічних відносин.

Окремо, які унікальну характеристику розвитку інноваційної діяльності в аграрному секторі слід виділити специфічність агропродовольчої продукції, яка є незамінною для населення, і вимагає особливих умов зберігання, обробки, пакування або транспортування. Інноваційний процес виробництва сільськогосподарської продукції є відмінним від інших галузей економіки, та проходить низку стадій від ідеї інноваційного продукту до його впровадження у широке виробництво.

На думку академіка Саблука П. Т. [3], нині інноваційна діяльність в Україні часто розбалансована за стадіями інноваційного процесу, учасники якого мало поінформовані та зацікавлені один в одному. Особливо це стосується виробництва аграрної продукції та її споживання. Інноваційні процеси та інновації в

аграрному секторі дуже багатоманітні. Найважливішими є технічні, технологічні, екологічні, біологічні та інші інновації, більшість з них впливають на життєдіяльність живих організмів, і це необхідно враховувати на всіх рівнях управління інноваціями. Окрім згаданих в агропромисловому комплексі розробляються і впроваджуються організаційні та економічні інновації, призначені для галузі загалом або для окремих її підгалузей та складових. кожен вид інновацій застосовується у різних сферах, проте є необхідним і незамінним для успішного розвитку країни: технічні й технологічні інновації спрямовані на поліпшення параметрів виробничого процесу та його результатів; організаційні – розробляються і впроваджуються з метою вдосконалення організації праці, управління, економічного та виробничого процесу, ринку тощо; економічні – забезпечують підвищення економічних показників і результатів функціонування національної, галузевої економіки та економіки певних регіонів/районів або суб'єктів господарювання. окрему групу утворюють технологічні новачки та інжиніринг, що класифікуються за стадіями технологічного процесу у суб'єктів господарювання.

Інноваційна діяльність вимагає суттєвих інвестицій, які нерозривно пов'язані з розвитком економічного, ресурсного, кадрового потенціалу аграрних підприємств. Відповідно, забезпечення надходження капіталовкладень для реалізації інновацій є важливим елементом інноваційно-інвестиційної діяльності. В той же час інструментарій залучення цих ресурсів, навіть з традиційних джерел, не є стабільним, що пояснюється диференціями в практиці господарювання.

Аналіз офіційної статистичної інформації вказує на ріст показника надходжень капітальних інвестицій в сільське господарство. (рис. 1). Це зумовлено з одного боку привабливістю галузі, а з іншого складністю розвитку окремих галузей, які до 2014 року займали лідируючі позиції. Загострення ситуації на сході країни, де зосереджені основні промислові потужності, призвело до перетікання капіталу як в межах регіону, так і в межах галузей. Беручи до уваги той факт, що привабливими для інвестицій є галузі, що можуть забезпечувати суттєвий мультиплікативний ефект, який позитивно впливає на економічне зростання інших секторів економіки держави. Саме до таких галузей належить агропромисловий комплекс, який займаючи лідируючі позиції по залученню капітальних інвестицій, забезпечує розвиток економіки країни в цілому.

Дослідження показують, що в Україні найбільша питома вага інвестицій припадає на вирощування сільськогосподарських рослин, у тваринництво та у виробництво харчових продуктів. Необхідно зазначити, що найбільшу динаміку по надходженню інвестицій демонстрували галузі рослинництво та тваринництво, в яких спостерігалось збільшення у 2016 році відповідно на 52,8 та 61,5%. Зростанню інвестицій саме у ці галузі сприяла висока прибутковість агропродовольчої продукції, що зумовлено, зокрема, і ситуацією на міжнародних ринках. Проте, необхідно відмітити, що значною мірою збільшення показника інвестиційних надходжень пов'язане з інфляційними процесами та зростанням курсів іноземних валют у відношенні до гривні.

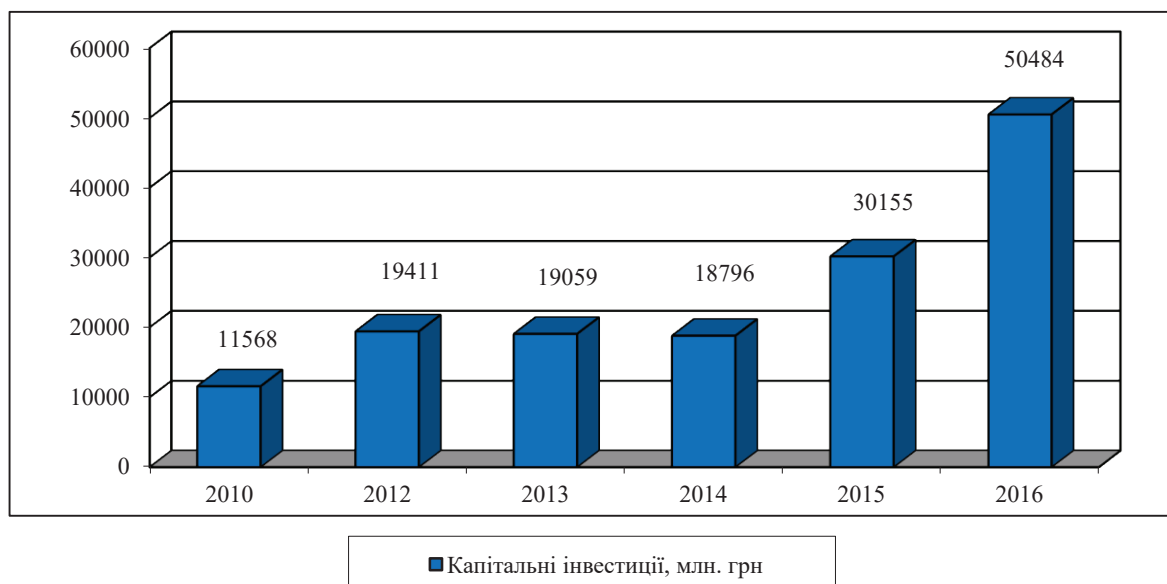

Рис. 1. Динаміка надходжень капітальних інвестицій в сільське господарство України [5].

На сьогоднішній день необхідною умовою є інноваційне переоснащення сільського господарства, за рахунок оновлення та модернізація техніки та впровадження інтенсивних технологій. Мова йде про реконструкцію тваринницьких комплексів, оновлення машино-тракторного парку, розбудову інноваційної інфраструктури переробної галузі. Використання потужних машин забезпечує дотримання агротехнологій та строків ведення сільськогосподарських робіт, що є гарантією стабільності врожаїв та отримання доходів. Перспективним напрямом інноваційно-інвестиційної діяльності в агропромисловому комплексі є впровадження прогресивних енергоощадних технологій, які забезпечують економію ресурсів, збереження родючості ґрунтів, збільшення рівня врожайності і якості виробленої продукції. Результативність сільського господарства визначається наявністю, станом та структурною комплексністю всіх факторів виробництва: земельних і трудових ресурсів, основних і оборотних засобів. Від рівня фондозабезпеченості аграрного виробництва залежать його ефективність, конкурентоспроможність продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках, продуктивність праці в галузі [4].

Розвиток інвестиційної діяльності сприяє оновленню матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств, зокрема, протягом 2017 року залучено 10 466 тракторів, 2417 машин для захисту сільськогосподарських культур, 1115 сінокосарок, 2519 зернозбиральних комбайни, 1998 одиниць техніки для післяурожайного обробітку, 425 доїльних установок тощо [5]. Проте, слід відмітити, що процес оновлення переважно відбувається в великих інтегрованих утвореннях. Не великим сільськогосподарським підприємствам, фермерським господарствам, а тим більше особистим підсобним господарствам важко залучити достатню кількість інвестиційних ресурсів для придбання сільськогосподарської техніки чи устаткування для розвитку тваринництва. На думку Данька Ю.І. [6] підтримка потенціалу малих підприємств є надзвичайно важливою для сталого розвитку сільських територій, оскільки саме малі та середні підприємства відіграють

важливу роль у забезпеченні зайнятості у сільській місцевості та підтримують соціальну сферу.

Одним із чинників залучення інвестицій для малих підприємств може бути співпраця з грантовими фондами та організаціями, які надають підтримку для розвитку малого та середнього бізнесу через створення відповідної інфраструктури, підвищення кваліфікації та навичок підприємців, а також сприяє реалізації програм органів місцевого самоврядування з підтримки підприємництва. Прикладом можуть бути конкурси USAID на одержання грантів для інвестування діяльності, спрямованої на збільшення доданої вартості, впровадження нових технологій післяурожайної обробки та переробки продукції, впровадження міжнародних стандартів якості та безпечності сільськогосподарської продукції, розширення ринків її збуту.

Важливим чинником розвитку саме малих аграрних підприємств є державна інвестиційна політика. На нашу думку, зусилля мають бути спрямовані на створення сприятливого інвестиційного середовища, можливості отримання кредитів за пільговими відсотковими ставками на основі їх диференціації за ознаками родючості земель, фінансовими надходженнями, створенням додаткової вартості, наявності повного циклу виробництва. Держава має сприяти у вирішенні таких проблем інвестиційного клімату, як нестабільність аграрного законодавства, високі темпи інфляції, високі відсоткові ставки за кредитами, консервативна податкова політика, незавершеність процесів інституційних перетворень у аграрній сфері. Для того, щоб забезпечити вирішення даних проблем, інвестиційна політика в системі АПК має бути спрямована на розвиток всіх його ланок, відновлення виробничого потенціалу, підвищення ефективності роботи, використання досягнень науково-технічного прогресу, освоєння ресурсозберігаючих технологій, модернізацію й реконструкцію виробництва.

В свою чергу залучення інвестицій в інноваційну діяльність аграрних підприємств буде призводити до забезпечення екологічного балансу на територіях, через впровадження прогресивних технологій обробітку

та збереження ґрунту. Розвиток малого та середнього бізнесу сприятиме створенню додаткових робочих місць та покращенню соціально економічної ситуації в регіонах. Зокрема, існуватиме об'єктивна можливість для розвитку зеленого та аграрного туризму, враховуючи природну та кліматичну унікальність України.

Необхідно констатувати, що сталий розвиток сільських територій нерозривно пов'язаний з інноваційно-інвестиційною забезпеченням аграрних підприємств. Особливо це стосується підприємств малого та середнього бізнесу. Враховуючи, що саме вони створюють соціально-економічні умови розвитку локальних територій, існує необхідність підтримки цього напрямку як з боку держави, так і з боку органів місцевої влади. Створення сприятливого інвестиційного клімату та інноваційна модернізація аграрних підприємств забезпечить підтримку екологічного балансу, призупинить міграційні процеси, що призводять до відтоку населення з сільських територій, сприятиме збільшенню доходів домогосподарств.

Список використаних джерел

1. Національна доповідь «Цілі Сталого Розвитку 2016–2030» / Представництво ООН в Україні. – Режим доступу: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>
2. Борщевський В. В. Концептуальні засади інноваційного розвитку сільських територій у посткризовий період: на прикладі Карпатського регіону: наукова доповідь / В. Борщевський, І. Куліш, Я. Шевчук. – Львів: ІРД НАН України. – 2012.
3. Саблук П. Т. Інноваційна модель розвитку аграрного сектору економіки України та роль науки в її становленні // Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. Серія: Економіка та менеджмент. – 2016. – №. 9. – С. 34-42.
4. Ключник А. В. Формування і розвиток економічного потенціалу сільських територій України : монографія / А. В. Ключник. – Миколаїв : Дизайн та поліграфія, 2011. – 468 с.
5. Сільське господарство України 2016. Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2017. – 360 с.
6. Данько Ю. І. Інноваційні підходи до забезпечення конкурентоспроможності малих аграрних підприємств // Проблеми економіки. – 2016. – №3. – С. 153–158.

References

1. United Nations Office in Ukraine (2016). National'na dopovid' «Tsili Staloho Rozvytku 2016–2030» [National Report «Objectives of Sustainable Development 2016–2030»]. Retrieved from <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>[in Ukrainian].
2. Borschevsky, V., Kulish, I. & Shevchuk, Ya. (2012). *Kontseptual'ni zasady innovatsiynoho rozvytku sil's'kykh terytoriy u postkryzovyy period: na prykladi Karpat-s'koho rehionu* [Conceptual bases of innovative development of rural territories in the post-crisis period: on the example of the Carpathian region]. Lviv: IRD NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
3. Sublikuk, P. T. (2016). Innovatsiyna model' rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrayiny ta rol' nauky v yiyi stanovlenni [Innovative model of the agrarian sector development of Ukraine's economy and the role of science in its formation]. *Problemy innovatsiyno-investytsiynoho rozvytku. Seriya: Ekonomika ta menedzhment – Problems of innovation and investment development – Series: Economics and Management*, 9, 34-42. [in Ukrainian].
4. Klychnik, A.V. (2011). *Formuvannya i rozvytok ekonomichnoho potentsialu sil's'kykh terytoriy Ukrayiny* [Formation and development of economic potential of rural territories of Ukraine]. Nikolaev: Design and Polygraphy. [in Ukrainian].
5. State Statistics Service of Ukraine (2017). *Sil's'ke hospodarstvo Ukrayiny 2016* [Agriculture of Ukraine 2016.]. Kyiv. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm [in Ukrainian].
6. Danko, Yu. I. (2016). Innovatsiyni pidkhody do zabezpechennya konkurentospromozhnosti malykh ahrarnykh pidpryyemstv [Innovative Approaches to Ensuring Competitiveness of Small Agrarian Enterprises]. *Problemy ekonomiky – Problems of the Economy*, 3, 153-158. [in Ukrainian].